

Helena Panfil-Kuncewicz¹

Monika Mieczkowska²

Bogusław Staniewski³

Katedra Mleczarstwa i Zarządzania Jakością

Katarzyna Staniewska⁴

Katedra Towaroznawstwa i Badań Żywności

Wydział Nauki o Żywności

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Znakowanie żywności przyjazne konsumentom na przykładzie płynnych przetworów przemysłu owocowo-warzywnego

Consumer friendly food labeling, the case of fruit and vegetable processing industry liquid products

Synopsis. Celem pracy była ocena informacji zawartych na opakowaniach wybranej grupy produktów spożywczych (płynne przetwory przemysłu owocowo-warzywnego: soki, nektary, napoje), a w szczególności informacji mających wpływ na kształtowanie wiedzy żywieniowej konsumentów. Badania zostały przeprowadzone w sklepach detalicznych dwóch sieci handlowych, przy pomocy techniki obserwacji, z użyciem karty identyfikacyjnej oznakowania wyrobu. Badania pozwoliły na sformułowanie kilku istotnych wniosków. Informacja zamieszczana na opakowaniach ocenianych produktów jest w większości przypadków poprawna, jasna, czytelna i zrozumiała, za wyjątkiem informacji o partii produkcyjnej oraz nazwie produktu, w przypadku napojów owocowych. Ponadto, informacja podawana na opakowaniach soków, nektarów i napojów w większości przypadków była przyjazna konsumentowi, ponieważ uwzględnia ona informacje ważne z punktu widzenia edukacji żywieniowej konsumenta. Najczęściej występującą tego rodzaju informacją była informacja o wartości odżywczej.

Słowa kluczowe: znakowanie żywności, konsument, przemysł owocowo-warzywny

Abstract. The aim of the paper was to evaluate the information included on packaging of selected food products (liquid fruit-vegetable goods like juices, nectars, drinks), especially information having influence on the formation of consumers dietary knowledge. The research was conducted in shops of two retail trade networks with the use of an observation technique applying an identification card of product labeling. The conducted studies allowed to draw a few of relevant conclusions. Information included on packaging of evaluated products in most of cases is appropriate, clear, readable and comprehensible with the exception of information on the production batch and name of the product in case of fruit drinks. Information on juices, nectars and drinks packaging is in most cases consumer friendly, because of including dietary information having influence on the nutritional education of consumers. The most frequent information of this kind was the nutritional value information.

Key words: food labeling, consumer, fruit and vegetable processing industry.

¹ Prof. dr hab. inż., e-mail: helena.panfil-kuncewicz@uwm.edu.pl,

² Dr inż., e-mail: m.mieczkowska@02.pl.

³ Dr hab. inż., prof. UWM, e-mail: bost@uwm.edu.pl,

⁴ Dr inż., e-mail: kasta@uwm.edu.pl,

Wstęp

Legislacja europejska nakłada na producentów sektora rolno-spożywczego obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa oferowanej przez nich żywności [Rozporządzenie Ministra Rolnictwa... 2007; Rozporządzenie... 2002; Ustawa... 2006; Ustawa... 2000]. Szczególną rolę w informowaniu konsumenta o rodzaju i właściwościach środków spożywczych, również w aspekcie zapewnienia bezpieczeństwa żywności, pełni oznakowanie ich opakowań. Wszystkie informacje o produktach, potrzebne konsumentowi, handlowcom, dystrybutorom i służbom kontrolującym, powinny się więc znaleźć na opakowaniach tych produktów. Informacje te są źródłem wiedzy niezbędnej w procesie dokonywania wyboru oraz zakupu wyrobów odpowiadających potrzebom konsumenta. Są one rodzajem umowy prawnej, jaką zawiera producent z konsumentem, a wszelkie zaniedbania i błędy w tym zakresie można traktować jako naruszenie tej umowy [Czarniecka-Skubina i Janicki 2009, s. 34-37; Drichoutis i in. 2005, s. 93-118; Wierzejska i Szponar 2004, ss. 12-14]. Raporty kontroli przeprowadzanych przez Inspekcję Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych donoszą, że producenci żywności wciąż mają duże problemy z prawidłowym znakowaniem produktów spożywczych. Na 8688 kontroli przeprowadzonych przez Inspekcję w 2009 r., aż 35,1% partii produktów było nieprawidłowo oznakowanych, a w grupie asortymentowej soków, nektarów i napojów zakwestionowano najwięcej partii produktów, właśnie ze względu na zaistniałe błędy znakowania [Balińska-Hajduk 2010, ss. 1-30]. Zgodnie z prawem żywnościowym artykuły spożywcze błędnie oznakowane traktowane są jak produkty o niewłaściwej jakości handlowej. Przewidziane sankcje z tego tytułu są zróżnicowane: od zakazu wprowadzania produktu na rynek przez kary pieniężne do nawet ograniczenia wolności [Ustawa... 2000]. Pomimo tego liczba producentów nieprzestrzegających reguł prawidłowego oznakowania, a więc nierespektujących zasad społecznie odpowiedzialnego biznesu, jest wciąż jeszcze stosunkowo duża.

Cele, metody i źródła badań

Celem niniejszej pracy była ocena obecności i zgodności z obowiązującymi przepisami prawnymi informacji znajdujących się na opakowaniach soków, nektarów i napojów.

Przedmiotem badań były informacje znajdujące się na opakowaniach soków (liczebność próby badanej $n=70$), nektarów ($n=33$) oraz napojów owocowych i warzywnych ($n=70$), pochodzących ze sklepów detalicznych dwóch sieci handlowych, na terenie miasta Olsztyna⁵. Oceniano treść i formę informacji, posługując się przy tej ocenie standaryzowaną kartą identyfikacyjną oznakowania. W karcie zawarto zarówno pytania otwarte, jak i zamknięte, a dotyczyły one takich informacji jak nazwa wyrobu, producent, skład wyrobu, termin przydatności do spożycia/data minimalnej trwałości, warunki przechowywania, partia produkcyjna, zawartość/masa netto, wartość odżywcza, oświadczenie żywieniowe, informacja GDA (ang. Guideline Daily Amounts, Wskazane Dienne Spożycie), hasła/informacje promocyjne będące na pograniczu informacji żywieniowej. W pytaniach zamkniętych występowała wyłącznie możliwość dwóch

⁵ Badanie finansowane ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w latach 2008-2010 jako projekt badawczy.

odpowiedzi, tj. „tak” lub „nie”. Pytania otwarte dotyczyły nazwy wyrobu i producenta oraz składu wyrobu. Do każdej informacji dołączono pięciostopniową skalę odpowiadającą wrażeniu czytelności informacji umieszczanych na opakowaniach wyżej wymienionych grup asortymentowych, gdzie 1 oznaczało informację nieczytelną, zaś 5 oznaczało informację bardzo czytelną. W celu zgromadzenia i analizy danych posłużono się programem Excel pakietu Microsoft Office.

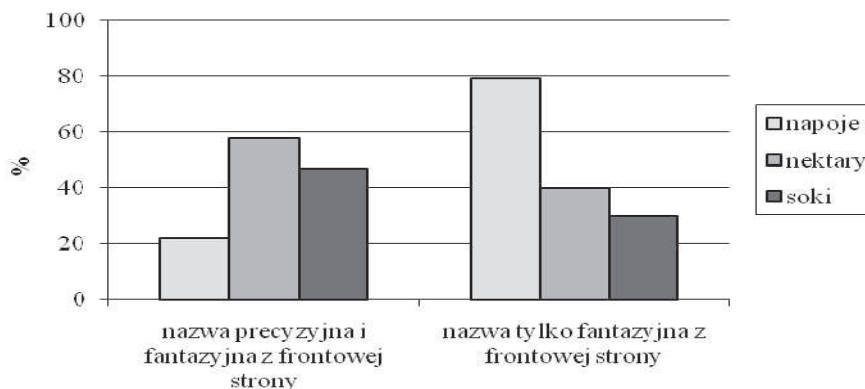
Uzyskane wyniki wyrażono jako procentowy udział poszczególnych informacji w stosunku do wszystkich ocenianych opakowań lub w stosunku do rodzaju grupy asortymentowej.

Wyniki badań i dyskusja

Oznakowanie obowiązkowe

Nazwa wyrobu jest jedną z najważniejszych informacji obowiązkowych umieszczanych na opakowaniach produktów spożywczych. Ustawodawstwo mówi, że nazwa ta powinna informować o rodzaju tego środka, umożliwiać odróżnienie go od podobnych środków spożywczych, odpowiadać nazwie ustalonej dla danego rodzaju środków spożywczych w przepisach prawa żywnościowego, a w przypadku ich braku być zastąpiona nazwą zwyczajową. Nie może natomiast być zastąpiona nazwą fantazyjną. [Dyrektywa... 2001; Rozporządzenie Ministra Rolnictwa... 2007].

Prawidłowe nazwy handlowe produktów badanych w tej pracy powinny być następujące: w przypadku soków „sok owocowy”, „sok owocowy odtworzony z zagęszczonego soku owocowego”, „zagęszczony sok owocowy”, „sok owocowy w proszku”, natomiast w przypadku nektarów nazwa powinna brzmieć jednoznacznie „nektar owocowy”. Nazwy te powinny być czytelne i umieszczone na frontowym miejscu opakowania.

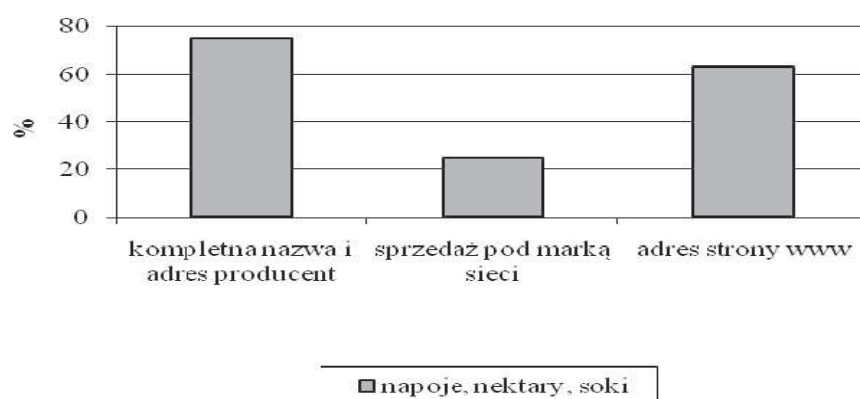

Rys. 1. Oznakowanie informacją o nazwie wyrobu (soki: n=70, nektary: n=33, napoje: n=70), %

Fig.1. Labeling with product name (juices: n=70, nectars: n=33, drinks: n=70), %

Wyniki badań wykazały, że prawidłowa i właściwie umieszczona nazwa produktu znalazła się na około połowie opakowań soków i nektarów. Towarzyszyła jej nazwa

fantazyjna. Na pozostałych opakowaniach tego asortymentu wyeksponowana na frontowej stronie opakowania była tylko nazwa fantazyjna. Prawie 80% opakowań napojów opatrzonych było wyłącznie nazwą fantazyjną nie precyzującą istoty produktu, co jest sprzeczne z zasadami prawidłowego znakowania. (rys. 1)

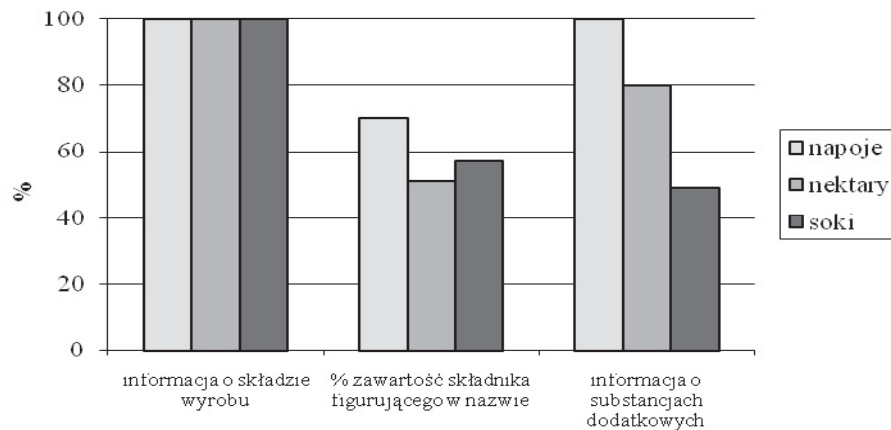

Rys. 2. Oznakowanie informacją o producencie (soki, nektary i napoje: n=173), %

Fig. 2. Labeling with producer's name (juices, nectars, drinks n=173)

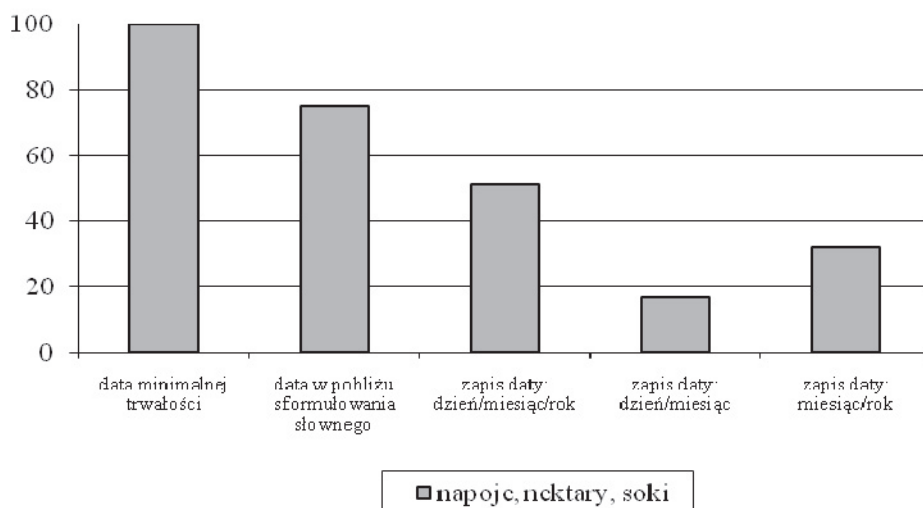
Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 10 lipca 2007 r. w sprawie znakowania środków spożywczych [Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa... 2007] dane dotyczące producenta powinny być kompletne, tzn. zawierać firmę lub nazwę ze wskazaniem formy prawnej, a w przypadku osoby fizycznej imię i nazwisko oraz nazwę, pod którą wykonuje ona działalność oraz jej adres. Informacje te w komplecie znaleziono na około 75% badanych opakowań. Wszystkie produkty pochodzenia zagranicznego (5% badanych opakowań) miały podaną nazwę i adres dystrybutora. Ponadto, co czwarty produkt był sprzedawany pod marką sieci, a na ponad połowie opakowań badanych produktów znajdował się adres strony internetowej (rys. 2) [Panfil-Kunczewicz i Staniewska 2007, ss. 42-45].

Z punktu widzenia bezpieczeństwa konsumenta niezwykle ważną informację stanowi skład wyrobu. Informacja ta znajdowała się na wszystkich badanych produktach. Obowiązkiem producenta jest procentowe przedstawienie zawartości składników występujących w nazwie produktu. Znaleziono je na ponad połowie badanych opakowań soków i nektarów, zaś w przypadku napojów taka informacja wystąpiła aż na 70% opakowań. W wykazie składników powinna być również zamieszczona informacja o substancjach dodatkowych, o ile substancja taka znajduje się w środku spożywczym. Informacja ta występowała na etykietach wszystkich napojów i większości nektarów, w formie precyzującej nazwę substancji dodatkowej oraz spełnianą przez nią funkcję technologiczną. Najmniej tego rodzaju informacji znajdowało się na opakowaniach soków, co wynika ze specyfiki tych produktów i specyfiki ich wyrobu, w którym unika się stosowania substancji dodatkowych (rys. 3).

Rys. 3. Oznakowanie informacją o składzie wyrobu (soki: n=70, nektary: n=33, napoje: n=70), %

Fig. 3. Labeling with information of product ingredients (juices: n=70, nectars: n=33, drinks: n=70), %

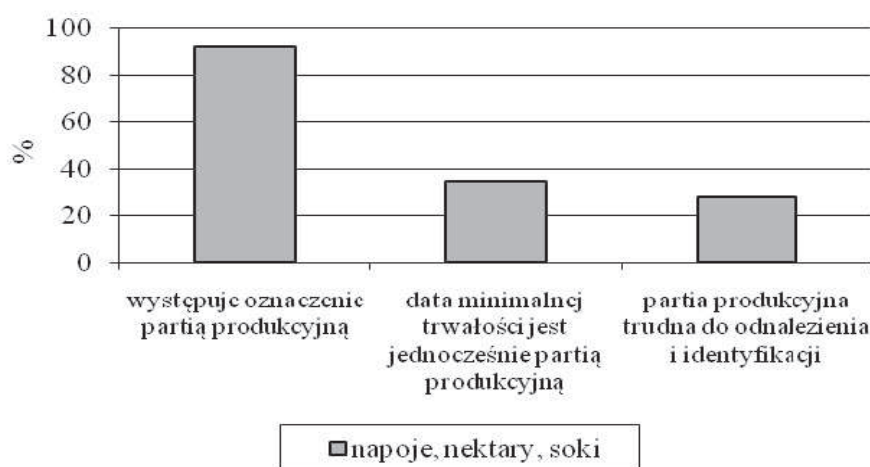
Rys. 4. Oznakowanie informacją o dacie minimalnej trwałości (soki, nektary i napoje: n=173), %

Fig. 4. Labeling with product expiration date (juices, nectars, drinks n=173), %

Obowiązkową informacją, którą bezwzględnie powinno posiadać każde opakowanie produktu spożywczego jest termin przydatności do spożycia (dla produktów nietrwałych mikrobiologicznie) lub data minimalnej trwałości (dla produktów większej trwałości). Wszystkie opakowania badanych produktów (soki, nektary, napoje) opatrzone były datą minimalnej trwałości, która poprzedzona była sformułowaniem „najlepiej spożyć przed końcem”, najczęściej z podaniem dnia, miesiąca i roku (około 50% opakowań). W co czwartym produkcie zabrakło opisu słownego poprzedzającego datę trwałości produktu. Producenci powinni zwrócić szczególną uwagę na znakowanie tą informacją ze względu na

jej bezpośredni związek ze świeżością i bezpieczeństwem produktu. Ponadto informacja o dacie trwałości produktów spożywczych jest jedną z pierwszych informacji, jakich poszukuje konsument na opakowaniu [Panfil-Kuncewicz i Staniewska 2007, ss. 42-45] (rys. 4).

Z oznakowaniem trwałości produktu łączą się informacje o warunkach jego przechowywania. Chodzi tu o zakres temperatur, w jakich można bezpiecznie przechowywać produkt w opakowaniu nie otwieranym, oraz temperaturę i czas, w jakim można przechowywać produkt w opakowaniu już wcześniej otwartym (po konsumpcji jego części). Na żadnym z ocenianych opakowań nie stwierdzono uchybień w podawaniu warunków przechowywania produktów.

Rys. 5. Oznakowanie informacją o partii produkcyjnej (n=173: soki, nektary i napoje), %

Fig. 5. Labeling with series and number of product batch (n=173: juices and drinks), %

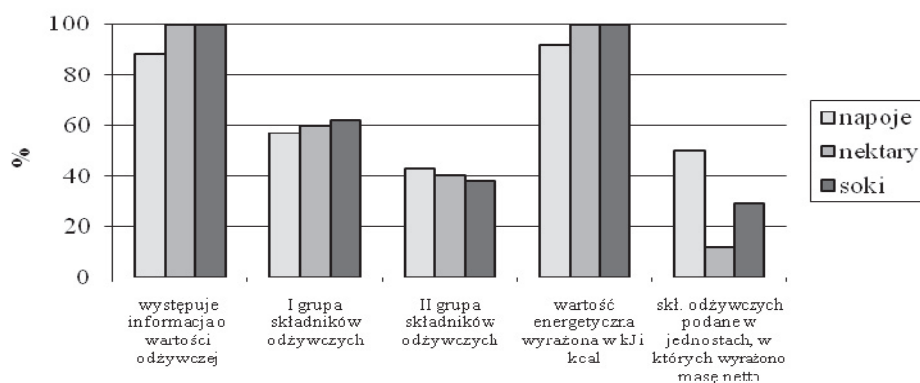
Kolejną bardzo ważną dla bezpieczeństwa produktu informacją jest oznaczenie partii produkcyjnej, rozumianej jako określona ilość środka spożywczego wyprodukowanego, przetworzonego lub zapakowanego praktycznie w takich samych warunkach [Rozporządzenie Ministra Rolnictwa... 2007]. Jest to oznakowanie szczególnie przydatne w tak zwanych sytuacjach kryzysowych, kiedy zachodzi konieczność wycofania produktów z rynku. Znakowanie partią produkcji pozwala prześledzić historię produktu od „talerza do pola” i ustalić przyczyny zaistniałych zagrożeń jego bezpieczeństwa. W opisywanych badaniach oznakowanie partią produkcyjną znaleziono na 92 % opakowań. Wśród nich na 35% opakowań data minimalnej trwałości była jednocześnie oznaczeniem partii produkcyjnej, na około 28% znalezienie tego oznakowania na opakowaniu było utrudnione (mało czytelne, umieszczone na tle zajęтым przez inne znaki itp.) (rys. 5). Uzyskane rezultaty pozwalają stwierdzić, że nie wszyscy producenci zdają sobie sprawę z istotności oznaczenia partii produkcyjnej w znakowaniu swoich wyrobów.

Zawartość netto soków, nektarów i napojów powinna być podana w jednostkach objętości i powinna się znajdować w tym samym polu widzenia, co nazwa produktu.

Oznakowanie nieobowiązkowe

Wszystkie badane w tej pracy opakowania miały zamieszczoną informację o zawartości netto, ale wyłącznie co czwarty produkt posiadał znak „e”, który był umieszczony obok oznaczenia nominalnej objętości. To nieobowiązkowe oznaczenie gwarantuje, że produkty zostały objęte dobrowolnym systemem kontroli wewnętrznej pod względem ilości towaru paczkowanego. Potwierdzenie zgodności ilości nominalnej z ilością rzeczywistą wciąż nie jest zjawiskiem powszechnym, a może stanowić element promocji zarówno dla towaru jak i producenta [Panfil-Kuncewicz i Staniewska 2007, ss. 42-45].

Spośród informacji nieobowiązkowych, które najczęściej umieszczane są na opakowaniach produktów spożywczych, najważniejszym jest znakowanie wartością odżywczą oraz tzw. oświadczenia żywieniowe i zdrowotne. Zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem znakowanie wartością odżywczą jest obowiązkowe tylko dla produktów specjalnego przeznaczenia [Rozporządzenie Ministra Zdrowia... 2007], chociaż, jak to wynika z raportów i publikacji dotyczących stosowania prawa żywnościowego w krajach UE, w najbliższym czasie ma się stać obowiązkowe dla wszystkich produktów spożywczych. Zainteresowanie konsumentów wpływem odżywiania na zdrowie spowodowało wzrost znaczenia tej informacji w podejmowaniu decyzji o zakupie produktu. Stąd też producenci, wychodząc naprzeciw potrzebom klientów, chętnie umieszczają informacje o wartości odżywczej na opakowaniach swoich produktów.

Rys. 6. Oznakowanie informacją o wartości odżywczej (soki: n=70, nektary: n=33, napoje: n=70), %

Fig. 6. Labeling with nutritive value of product (juices: n=70, nectars: n=33, drinks: n=70), %

W badaniach tej pracy stwierdzono występowanie informacji o wartości odżywczej prawie na wszystkich analizowanych opakowaniach. Przy znakowaniu wartością odżywczą ustawodawca zastrzegł sposób podawania wymaganych informacji. Zależnie od składu produktu na opakowaniu powinna znaleźć się wartość energetyczna (kaloryczność) produktu, wyrażona zarówno w kJ jak i kcal, oraz zawartości białka, węglowodanów i tłuszczów (grupa I), lub kaloryczność, a oprócz białka, węglowodanów i tłuszczu zawartości cukrów prostych, tłuszczów nasyconych, błonnika pokarmowego oraz sodu (grupa II). Badane opakowania były oznakowane poprawnie. Pierwsza grupa informacji

znalazła się na około połowie liczby badanych produktów, natomiast druga na ponad 40% analizowanych opakowań. Jedyną nieprawidłowością w znakowaniu wartością odżywczą, którą odnotowano w przypadku połowy próbek napojów, 29% soków i 12% nektarów, było podawanie poszczególnych składników odżywczych w przeliczeniu na jednostki inne niż te, w których wyrażono masę netto produktu (rys. 6).

Celem tzw. oświadczeń, coraz chętniej zamieszczanych przez producentów na opakowaniach produktów spożywczych, jest poinformowanie konsumentów, że produkt ma korzystne właściwości żywieniowe lub zdrowotne [Wrześniewska-Wal 2009, ss. 41-42]. Obecność oświadczeń żywieniowych, takich jak „bez dodatku cukru”, „źródło błonnika pokarmowego”, „źródło witamin i składników mineralnych”, zauważono na co czwartym opakowaniu spośród wszystkich badanych, z czego prawie każde oświadczenie żywieniowe było poparte obowiązującą w tym przypadku wartością odżywczą.

Oznaczenie GDA może być pomocne konsumentowi w szybkim oszacowaniu i zbilansowaniu (już przy zakupie) konsumowanej żywności, odpowiednio do stosowanej przez niego diety. Dane o wskazanych ilościach poszczególnych składników, zaczerpnięte z międzynarodowych, europejskich lub krajowych norm żywienia, bazują na najnowszych badaniach naukowych dotyczących zapotrzebowania i zaleceń żywieniowych. Procentowa zawartość wybranych składników odżywczych i energii wyrażona w porcji produktu odnosi się do dziennego zapotrzebowania przeciętnej zdrowej osoby dorosłej. Analiza wykazała, że 23% opakowań soków oraz 9% nektarów i 3% napojów posiadała na frontowej stronie opakowania deklarację wartości energetycznej przypadającej na porcję produktu, a także udział procentowy w GDA (% Wskazanego Dziennego Spożycia). Ponadto 18% opakowań nektarów i 14% napojów zawierało informację w formie GDA o zawartości 4 składników odżywczych (wartość energetyczna, białko, węglowodany, tłuszcz), podanych w przeliczeniu na porcję produktu.

Ocena czytelności większości informacji obecnych na opakowaniach badanych produktów nie budziła żadnych zastrzeżeń, z wyjątkiem terminu przydatności do spożycia, która to informacja była często umieszczana w polu zajęтым już przez inne znaki lub rysunki oraz informacji o partii produkcyjnej (zamazana czcionka, informacja trudna do odnalezienia).

Podsumowanie

W nawiązaniu do postawionego w pracy celu można stwierdzić, że asortyment soków i nektarów oferowanych na krajowym rynku oznakowany jest w większości przypadków w sposób poprawny, ułatwiający konsumentowi dokonanie wyboru produktu stosownie do jego potrzeb. Wiele z informacji znajdujących się na opakowaniu nie tylko ułatwia wybór produktu, ale może być pomocne w kształtowaniu konsumentckiej wiedzy o prawidłowym odżywianiu. Poprawnie i czytelnie wyrażane informacje obowiązkowe oraz szereg ważnych z punktu widzenia konsumenta informacji nieobligatoryjnych (takich jak wartość odżywcza, oświadczenia żywieniowe, informacja o Wskazanym Dziennym Spożyciu) skłania ku stwierdzeniu, że jest to przykład znakowania przyjaznego konsumentowi. Wskazuje to również na fakt, że większość producentów zdaje sobie sprawę z tego, jak ważną jest rola informacji na opakowaniu

Zanotowano jednak rażące uchybienia, w postaci nieprecyzyjnego wyrażania nazwy asortymentu napojów owocowych, co z pewnością może być uznane za nadużycie

prowadzące do wprowadzania konsumentów w błąd, a tym samym nie przestrzeganiem prawa. Innym, równie ważnym zastrzeżeniem okazało się nieczytelne bądź trudne do zidentyfikowania oznaczenie informacji o partii produkcyjnej.

Być może kwestie ekonomiczne oraz zbyt niskie przewidywane kary za nieuczciwe praktyki producentów powodują, że wciąż jeszcze wielu producentów nieuczciwie i lekceważąco traktuje konsumentów. Wydaje się, że w tej sytuacji bardzo ważna jest kwestia edukacji konsumenta z zakresu podstawowych informacji, z jakimi może on spotkać się na etykietach produktów spożywczych. Wzrost świadomości z pewnością utrudni, a z czasem wyeliminuje nieuczciwe działania producentów.

Literatura

- Balińska-Hajduk D. [2010]: Znakowanie produktów spożywczych w świetle kontroli urzędowych Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych. [W:] Materiały konferencji szkoleniowej PFPŻ: Znakowanie produktów żywnościowych – aspekty prawne, ss. 1-30.
- Czarniecka-Skubina E., Janicki A. [2009]: Znakowanie produktów żywnościowych. Informacje żywieniowe i zdrowotne. *Przemysł Spożywczy* nr 1, ss. 34-37.
- Drichoutis A.C., Lazaridis P., Nayga R.M. [2005]: Nutrition knowledge and consumer use of nutritional food labels. *European Review of Agricultural Economics* nr 32 (1), ss. 93-118.
- Dyrektywa Rady 2001/112/WE. [2001]. *Dz. U. UE* L 10 z 12.1.2002.
- Panfil-Kunczewicz H., Staniewska K. [2007]: Ocena poprawności znakowania opakowań jednostkowych produktów mleczarskich. *Przegląd mleczarski* nr 2, ss. 42- 45.
- Rozporządzenie (WE) nr 178/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2002 r. ustanawiającego ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołującego Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności oraz ustanawiającego procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności. [2002]. *Dz. U. UE* L 31/1.
- Rozporządzenie (WE) nr 1924/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 grudnia 2006 r. w sprawie oświadczeń żywieniowych i zdrowotnych dotyczących żywności. [2006]. *Dz. U. UE* L 404.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 10 lipca 2007 r. w sprawie znakowania środków spożywczych. [2007]. *Dz. U.* nr 137, poz. 966.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 25 lipca 2007 r. w sprawie znakowania żywności wartością odżywczą. [2007]. *Dz. U.* nr 137, poz. 967.
- Storcksdieck genannt Bonsmann S., Fernandez Celemin L., Larrañaga A., Egger S., Wills J.M., Hodgkins C., Raats M. [2010]: Penetration of nutrition information on food labels cross the EU-27 plus Turkey. *European Journal of Clinical Nutrition*, ss. 1-7.
- Ustawa o bezpieczeństwie żywności i żywienia z dnia 25 sierpnia 2006 r. [2006]. *Dz. U.* 2010 nr 136 poz. 914.
- Ustawa o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych z dnia 21 grudnia 2000 r. [2000]. *Dz. U.* 2005 nr 187 poz. 1577, z późn. zm.
- Wierzejska R., Szponar L. [2004]: Znakowanie żywności narzędzie ochrony zdrowia konsumenta. *Przemysł Spożywczy* nr 12, ss. 12-14.
- Wrześniewska-Wal I. [2009]: Wspólnotowy rejestr oświadczeń żywieniowych i zdrowotnych. *Przemysł Spożywczy* nr 4, ss. 40-41.